

НАРОДНОПІСЕННІ ДІАЛЕКТИ СУМЩИНИ (досвід мелоареалогічного дослідження)

Олена ГОНЧАРЕНКО

Одним із перспективних напрямків сучасної етномузикології є мелоареалогія, основні завдання якої — вивчення явищ традиційної музичної культури в географічному аспекті, окреслення ареалів поширення певних стилевих ознак, створення на цій основі атласу музичних діалектів. Особливий інтерес для мелоареалогічних досліджень становлять пограниччя різних національних культур. До таких належить північний схід України, а саме — територія сучасної Сумщини, що має специфічну історію заселення та культурного розвитку.

Окрайнє розташування Сумської області, землі якої багаторазово перерозподілялися між різними державами, її тривалі контакти з сусідніми етносами суттєво вплинули на формування етнокультурного ландшафту регіону:

тут утворилася значна кількість компактних діалектних зон зі своїми етнографічними особливостями, специфікою вимови, обрядово-пісенним репертуаром, музичною стилістикою.

Проте справі дослідження музичного фольклору Сумщини ѹ досі не приділено належної уваги¹. Це стосується як накопичення та публікації емпіричного матеріалу, так і його наукового опрацювання². Тривалий час вивчаючи пісенний фольклор регіону безпосередньо в терені³, автор у даній статті подає свої спостереження та напрацювання в цьому напрямку. На основі аналізу місцевих матеріалів⁴ описано відомі на Сумщині народнопісенні стилі, зроблено спробу намітити обриси діалектного районування терену⁵. Базою для цього послужили найбільш архаїчні жанрові

шари, пов'язані з давніми календарними і родинними обрядами.

НАСПІВИ КАЛЕНДАРНОГО ЦИКЛУ (карта 1)

Зимові пісні — **колядки та щедрівки** — зустрічаються майже скрізь, тому на карту не нанесено конкретні місця їх фіксації. Відзначимо більшу їх популярність у центрально-південних районах, тоді як на Поліссі й особливо на Путивльщині зимово-новорічні жанри згадуються значно рідше (можливо, через домінування тут масляничної обрядовості та пісень). У межиріччі Сейму та Клевені зафіковано кілька російських коляд — з приспівом «Віноградъє» у с. Ліново Путивльського району, та «кальодка про зайку»: звичай «зайкати» на Різдво існував у селах Бруски Путивльського та Шалигіне Глухівського району (прикл. 1)⁶.

Весняно-літні жанри представлені на території області нерівномірно. Найбільша їх концентрація спостерігається в північній частині — Подесенні та Путивльському Посейм'ї. Це насамперед **веснянки, жниварські, троїцькі** у Ямпільському, Середино-Будському районах. До рідкісних знахідок належить **русальна** пісня з с. Глазове Шосткинського району (прикл. 2). **Троїцький** репертуар характерний також для російських поселень Путивльщини, Глухівщини та Велико-Писарівського району — саме тут фіксується обряд водіння «кукушки/кокушки» і пісні до нього (прикл. 3).

На зазначених територіях поширені також пісні **масляничного** циклу, не характерні для інших регіонів України.

Щодо святкування **Купала**, збереглася лише інформація про обряди, пісень залишилося дуже мало, поодинокі зразки фіксуються південніше р. Івотка.

Дещо вирізняється календарний репертуар нижнього Посейм'я — Кролевецького, Конотопського районів — зони, перехідної від Полісся до Лісостепу⁷. Тут немає троїцьких обрядів та пісень, натомість зустрічаються **купальські**, досить розвинений **колядно-щедрувальний** цикл⁸.

У Слобідській частині Сумщини найбільш поширені з-поміж календарних пісні зимового циклу: мирські та церковні **коляди, щедрівки**. Рідше трапляються **веснянки, купальсько-петрівчані** пісні⁹. **Жниварський** і особливо **троїцький** репертуар дуже обмежений: фіксуються поодинокі зразки, а частіше — лише згадки про колишнє їх існування. Серед них — троїцька пісня з с. Ясенове Охтирського р-ну, яка виконувалась під час обходу полів з березою (прикл. 4).

З календарного репертуару Посулля привертають увагу **петрівки** з характерним для Полтавщини діалогічним заспівом, розспівно-рубатною мелодикою. У селах Піски, Волошнівка, Ярошівка Роменського району зафіковано специфічний фактурно-регистровий прийом — підgłosок-«тончик» (прикл. 5). Досить популярні тут **веснянки-дражнилки** коломийкової форми, відомі на Слобідщині та в Полтавщині.

Загалом у південній половині області календарні пісні трапляються лише звідка, краще зберігся весільний репертуар, а в Сумському та Білопільському районах всі обрядові жанри представлені поодинокими записами.

НАСПІВИ ВЕСІЛЬНОГО ЦИКЛУ

Основні пісенні типи «сумського» весілля описано на рівні ритмокомпозицій та їх ареалів. У весільній мелотипології спираємося на класифікацію І. Клименко [10], використовуючи запропоновані в її роботі принципи кодування ритмомоделей.

Найуживанішими на Сумщині є наспіви силаборитмічних моделей < □ 53 > та < □ 6 >, відомі в усіх регіонах України та на прилеглих територіях сусідніх етносів.

Більшою щільністю в досліджуваному терені визначається ареал шестидольних форм. Основні композиційні види 6-дольників — тирада і трирядкова строфа — поширені майже повсюдно. Класична версія строфі на основі 6-дольника — 3-рядкова семантичної форми < 1.ААБ, 2.БВВ і т. д. > — базується на вторинному ритмоперіоді < □ □ 6³ > з вільносилабічним віршовим рядком довжиною 9—10 скла-

Розсідки і матеріали

дів [13: с. 239–242, 269, 271; 14: с. 251–261]. Нестандартні строфічні версії¹⁰ — дворядкові, іноді з катеном, зафіковано на лівобережжі Сейму (до верхів'їв р. Терн) у Конотопському та Буринському районах [13: с. 268, 269, 344, 356, 367], а також в с. Очкіно Середино-Будського району. В російських селах Путівльщини популярна чотирирядкова строфа з ритмічним варіюванням модельного шести-дольника < — 6⁴ > (прикл. 6), вона зустрічається і на прилеглих територіях Глухівського, Буринського районів.

Тиради < T6 > переважно використовують 6-дольник орнаментальної та довільної стадії дроблення (код такого різновиду < — T6 > [13: с. 240, 245–247]. Ямбічний відповідник цього типу — тирада < T7₆ > — в одиничних зразках зустрічається у Посуллі та на Слобідщині (див. [14: с. 217, 240, 241, 270]).

Привертає увагу те, що тип < T6 > жодного разу не був зафікований в Конотопському районі та уздовж течії Псла (як і тиради моделі < T53 > на Конотопщині та в Посуллі нижче р. Ромен). Причиною цього може бути недостатня обстеженість названих територій, а можливе й інше пояснення.

Друге місце за поширеністю серед весільних ритмів займає модель < 53 > у композиціях тиради < T53 > [14: с. 200–202, 271–273], строфи < C53² > [14: с. 228–232], та в однорядковій формі з катеном < K53¹ > [13: с. 276; 14: с. 205]¹¹. Тиради вкривають на територію відносно рівномірно (за винятком згадуваних зон-пусток). Строфи та однорядкові версії в ареалогічному плані взаємодоповнюючі: строфи переважають у Посуллі, в течії Ворскли, у нечисленних зразках зустрічаються на півночі області (ближче до східного кордону); 1-рядкові композиції сконцентровано у Посейм'ї, Подесенні, а також трапляються уздовж течії Псла¹².

Наспіви ритмосхеми < 557 > поширені на більшості територій області, хоча не так послідовно, як попередні типи. Основний композиційний різновид — 2-рядкова строфа семантичної форми АА < 557² > [14: с.

223, 233–235, 263]. Ямбізований варіант такої строфи спостерігаємо в Охтирському та Тростянецькому районах (прикл. 7). Зустрічаються також однорядкові версії з катеном < — K557 > — у Посейм'ї (Білопільський, Буринський, Конотопський р-ни) [13: с. 236, 245, 247], поодинокі зразки — у Путівльському, Шосткинському та Глухівському районах (прикл. 8).

Строфи типу < 446² > (спондеїчний відповідник < 557 >) зафіковано поки що в єдиному варіанті в с. Ліново на Путівльщині.

Однічні версії строфи < 57² > з с. Куземин Охтирського району [14: с. 213] та Ямне Великописарівського району [13: с. 276] «випадають» з місцевого типологічного контексту і потребують підтвердження.

На півночі Сумщини пошиrena гетерометрична строфа < 53; 55₄7 > (Шосткинський, Серединобудський райони — прикл. 9)¹³. В с. Рожковичі Ямпільського району записано дольний відповідник цієї форми з варіантом < 346 > замість < 446 >, тобто < 43²; 346 > (прикл. 10)¹⁴.

Це одна пара споріднених ритмотипів — < 443² > та < 5₄5₄3² > — побутує виключно в північній частині області, причому спондеїні версії зосереджені у прикордонній з Росією смузі (Путівльщина, Глухівщина, Ямпільщина), а ямбічні (прикл. 11) — на північному заході (Серединобудський, Шосткинський райони). Ритмічна варіація < 444; 444 > трапилася у Охтирському районі (записано автором від місцевої уродженки).

Однорядкова композиція < 55 > зустрічається в нижній течії Сейму (у Кролевецькому [16: с. 17], Буринському [13: с. 279] районах) та на Глухівщині.

На Сумщині трапляються також весільні мелотипи з приспівними елементами: силабічні форми < 55; P33,5 >¹⁵ — с. Шалигіне Глухівського; < 44P4² >, < 53; P53² > — с. Ліново Путівльського району.

Деякі весільні пісні (переважно 4-дольники моторно-танцювального характеру) тяжіють до тонічної силаборитмічної системи — ці

зразки побутують у східних прикордонних з Росією районах області.

* * *

На основі викладеного та з урахуванням ладомелодичних, фактурно-виконавських, мовних особливостей (див. таблицю 1) окреслимо загальну картину поділу регіону за локальними співочими стилями (див. карту 2). Оскільки за наявними даними неможливо провести чіткі мелодіалектні кордони, намітимо **зони концентрації** певних мелодіалектних явищ.

Територію Сумщини умовно поділимо на кілька локально-стильових зон. Ступінь прояву релевантних ознак кожної з них та визначеності їхніх меж неоднакова. Найвиразніше діалектні межі виявлені у північній частині області. Насамперед це стосується традиції літвинів (на карті — зона I), відмежованої з півдня руслом р. Івотка. Зі сходу до неї прилягає зона II, споріднена з попередньою мовними ознаками¹⁶, типом багатоголосся, вузькоамбітусним ладовим мисленням, проте відмінна за набором календарних жанрів та весільних ритмотипів, а також за способом кадансування. Такі стильові риси фіксуються у Ямпільському районі з південною межею по р. Свіса.

Нижче, аж до басейну Сейму включно (окрім прикордонних з Росією територій), проягає широкий ареал чернігівсько-поліського говору української мови (зона III). Південні кордони цієї зони ще потребують уточнення. Окреслений стильовий масив неоднорідний (порівняймо хоча б відмінності традицій лівота правобережного Посейм'я), тому вимагає додатково виявлення субдіалектних меж. Відзначимо лише специфічну стильову зону, що виразно окреслюється в басейні р. Есмань (зона IV): вона займає ніби перехідні позиції,

маючи з оточуючими територіями спільні риси, ї разом з тим відокремлюється з-поміж них за всім комплексом ознак (табл. 1).

Природними кордонами досить чітко відмежовано зону російської етномовної території в межиріччі Сейму і Клевені (V), але уточнення локалізації субдіалектних явищ в цій місцевості ще попереду.

Старовинні російські поселення також компактно розташовані у межиріччі Ворскли і Ворсклиці й далі на північ уздовж р. Пожня. Наріччя, особливості побуту (зокрема вбрання) жителів окресленої зони IX суттєво відмінні від попередньої (V), хоча обрядово-пісенний репертуар, його стилістика багато в чому подібні.

На південних теренах Сумщини через нестачу джерельних матеріалів не маємо чітко проведених міждіалектних меж, та з упевненістю констатуємо факт концентрованої локалізації диференційних діалектних явищ упродовж річок Ворскли (VIII) та Сули (VII), меншою мірою в течії Псла (VI).

Отже, можна стверджувати, що територія сучасної Сумщини є плацдармом перетину кількох відмінних мовно-культурних традицій, пов'язаних як у моноетнічних, так і міжетнічних межах, тобто становить типову перехідну зону¹⁷. У цьому плані обраний регіон відкриває перспективу цікавих досліджень не лише власні діалектні явища, але й специфіки їх контактів, поширення, прогресивних чи регресивних тенденцій їх розвитку, співвідношення інтегративних та диференційних процесів тощо. Ці та інші аспекти є предметом спеціальних студій різних народознавчих дисциплін — етнографії, фольклористики, діалектології та етнолінгвістики, етномузикології.

Розсідки і матеріали

Нотні приклади

№ 1

Глухів: Шалигіне

Oй зай- ка, зай- ка, бе-ла-горь-ястай- ка. І- лі-ю ла- до, бе-ла-горь-ястай- ка.

№ 2

Шостка: Глазове

Сі - дє - ла ру - сал - ка на бе - лай бе - рьо - зе.
Ой ра - на, ра - на, на бе - лай бе - рьо - о...Гу!

№ 3

Путівль: Ліново

Ко - ку - ш - ка ма - я ку - ста - ва - та, ой лі, ля - лі,
кус - та - ва - та, ой ля - льо - шу - н - кі.

№ 4

Охтирка: Ясенове

Ой нехи-ли-ся, тай бе-ре - зо-нь-ка, ще жти зе - ле-на - я.
Ще жти зе - ле - на - я...

Ой не жу-ри - ся, тай дів чи - нонь-ка, ще жти мо - ло-да - я.

№ 5

Ромни: Волошнівка

Ой ти Пе-tre, Пе - тре, ще й ти, Йва - не,
по - ло-ви - на лі - (ги) - та вже не" - ма - е.

№ 6

Путівль: Бруски

Ой ран - ня - я сва - ха
па га - ро - ду ха - ді - ла,
Ой ран - ня - я сва - ха
га - род га - ра- ді [ла].

№ 7

Охтирка: Ясенове

Ой чо - го зі - ма, чо - го хо - лод - на
так ра - но на ля - га - єш?
Ой чо - го, зі - ма, чо - го хо - лод - на
так ра - но на ля - га[єш]?

№ 8

Глухів: Шевченкове

Вид-но Ма-нє - чку по по- хо- до - ньки, що во-на си- ро- то[нька]. Гу!
Що во-на си - ро - то - нька...
Сти - ха сту па-е, тя - жко зі - тха-е: ма- тюн-ки не ма - е. Гу!

*Розсідки і матеріали***№ 9**

С.-Буда: Очкіно

Ой чи - е ж то ка - ні - кі пад тьом-ним ле-сам ста-я - лі,
дай ва - ди не п'ють, ка - пи - там б'ють, да - ро-жинь-ку чу[ють]. Ги!

№ 10

Ямпіль: Рожковичі

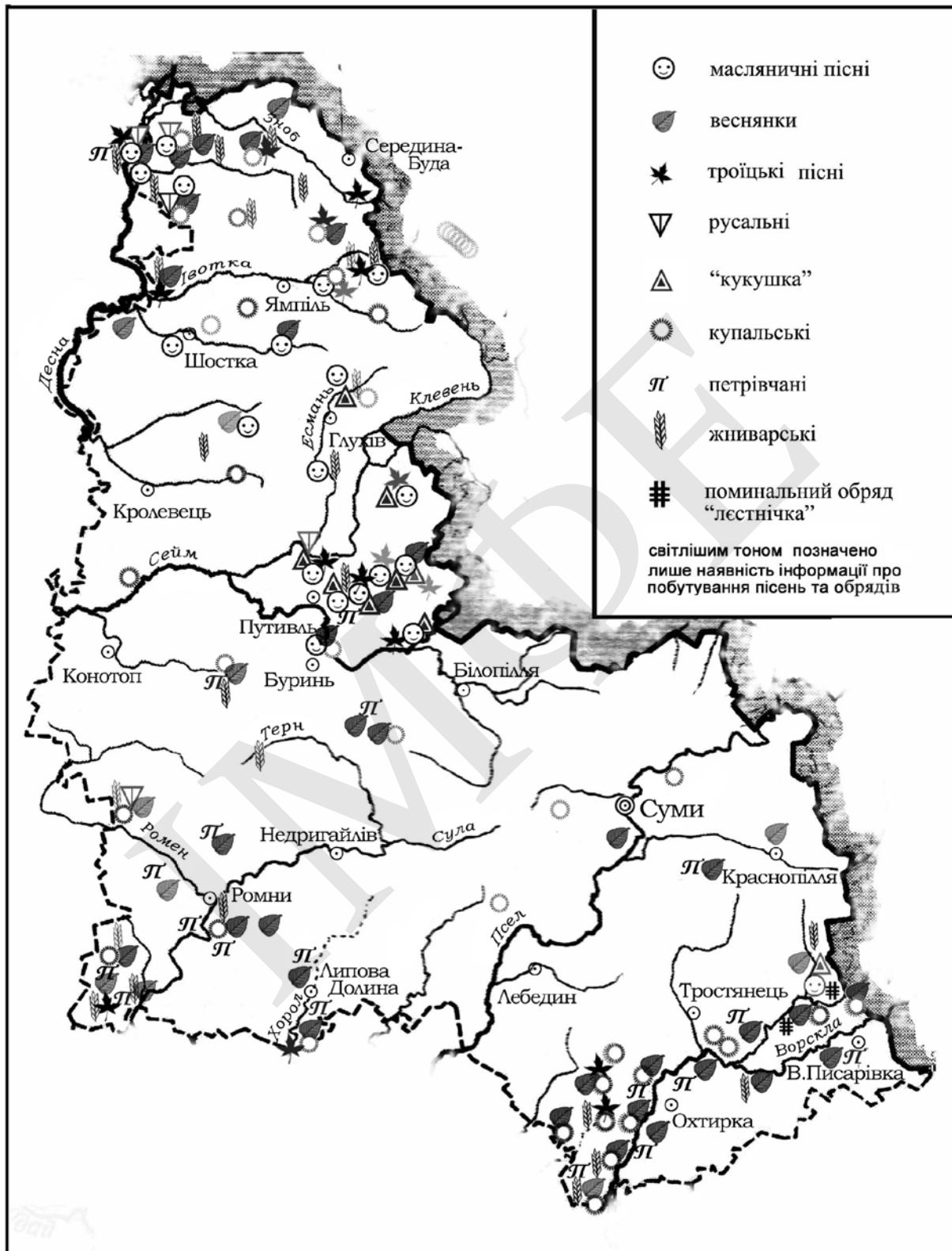
одна
2. В мє - нє ма - ті ні сь - ва - я,
еси
ра - на сь - нє да - ть ні да - ла, сь -
нє - дан - ня, а - бе - дан - ня
спа - лу - ді - н-ка-м ра - зам, спа - лу - ді - н-ка - м ра [зам].

№ 11

Шостка: Глазове

Як за - ржа-лі се - ри - е ко - ні й у по - ле,
Як за - ржалі се - ри - е ко - ні й у по - ле. Гу!

Карта 1. Поширення календарних жанрів

Розсідки і матеріали

Карта 2. Діалектні зони Сумщини

Таблиця 1. Локальні стилові зони Сумщини

№ зони	Умовна назва зони	Адміністр. райони	Наріччя	Весняно-літні обрядові жанри	Весільні ритмотипи	Звукоряди	Фактура; тип кадансування
I	Литвини Сіверщина	С.-Буда, Шостка (північ)	риси давньоруськ. (рос.-укр.-блор.)	масляна, веснянки, русалні, жниво	□ C6 ³ ; □ T6; □ K53; □ T53; □ 53 ² ; 557 □ 52 ₄ 3 (R)	терцеві	бурдон; гукація
II	північно-східна Сіверщина	Ямпіль, С.-Буда (схід)	риси давньоруськ. (рос.-укр.)	масляна, трійця	□ C6 ³ ; □ T6; □ C53 ² ; □ T53; □ 43 ² /346; □ 442	терцеві	бурдон; мисідне гмісандування
III	нижнє Посейм'я	Конотоп, Кролевець, Буринь	укр. черніг.	купальські	□ C6 ³ ; □ K6 ² ; □ 52; □ K53; □ K557 (rubato)	терцеві (+ субтони)	бурдон, терц.-гетероф.; гукація
IV	басейн Есмані	Глухів	укр. черніг.	масляна, веснянки	□ C6 ⁴ ; □ T6; □ T53; □ 557 ₂	терцеві	бурденно-терцієва; гукація
V	межиріччя Сейм-Клевень	Путівль, Гухів	рос.	масляна, трійця (кокушка)	□ C6 ⁴ ; □ T6; □ C53 ² (R); □ T53; □ 557 ² ; □ 446 ² (R)	секундові; терцово-квіントові	унісонно-гетероф., верхній бурдон; давня триптикова (з тончиком)
VI	Посуля	Ромни, Недригайлів	укр. полтав.	веснянки, купальсько-петрівчані	□ C6 ³ ; □ /□ T6; □ C53 ² ; □ T53; □ 557 ²	квіントово-сектові	терцево-гетерофонна, тончик
VII	Посел	Суми, Лебедин	укр.		□ C6 ³ ; □ K53; □ 557 ²	терцево-квартові (+ субтони)	унісонно-гетерофонна; гукація
VIII	Ворскла (середня течія)	Охтирка, Тростянець	укр.	веснянки, купальсько-петрівчані, трійця	□ C6 ³ ; □ /□ T6; □ C53 ² ; □ T53; □ 557 ² (ямб)	квіントово-сектові	гетерофонно-терцієва
IX	басейн Ворскли	В.-Писарівка, Краснопілля	рос.	масляна, трійця (кукушка)	□ C6 ²⁽³⁾ ; □ T6; □ T53; □ 557 ²	терцево-квіントові, трихорди у кварті	унісонно-гетерофонна

Розсідки і матеріали

¹На відміну від студій з етнографії краю та народної словесної творчості, що розпочалися ще з кінця XVIII ст. Про історію розвитку фольклористичної думки на Сумщині див. [17].

²До нечисленних публікацій народних пісень належать збірники В. Дубравіна [13–14], П. Гнідича (без мелодій) [2], матеріали Сумського ОЦНТ [6; 7; 16; 19]. Проблемам вивчення міжетнічних зв'язків у зонах україно-російського пограниччя присвячено переважно роботи російських авторів [1; 5; 18; 20]. Серед власне етномузикологічних досліджень, здійснених на теренах Сумської області, можна назвати дипломні роботи студентів Кафедри музичної фольклористики НМАУ ім. П. Чайковського [9; 12], присвячені вивченню конкретних пісенних типів.

³Експедиційна робота на території області здійснюється автором з початку 90-х.

⁴Переважно експедиційних аудіозаписів з власного фондоархіву автора, архівів Сумського ОЦНТ, ПІНДЛ музичної етнографії НМАУ ім. П. Чайковського. При укладанні картосхем використовувались також дані опублікованих джерел [2; 6; 7; 13–16, 18; 19].

⁵Дослідження здійснене з використанням класичних та сучасних методів мелотипологічного аналізу та методики документального картографування (див. роботи К. Квітки, В. Гошовського, Б. Луканюка, І. Клименко).

⁶Приклади добиралися за принципом якнайширокого відтворення географії жанрів, типів, локальних стилів досліджуваного регіону.

⁷Про відмінність традиції нижнього Посейм'я від Сумського Подесення виразно свідчать мовні особливості. Діалект українських сіл Посейм'я наближається до чернігівсько-поліського говору, для якого характерна заміна ненаголошеного /i/ на /y/ — *пудними, матюнко, пуд вечераннє, /i/ на /e/ — стречай, седи, під наголосом вживання /i/ замість /o/ — субитонька, додимоньку тощо*.

Північна (самоназва «литвини») та північно-східна частини давньої Сіверщини зазнали впливу білоруських говорів, південноросійського наріччя. Тут часто вимовляють /a/ замість ненаголошеного /e/ або /i/ — *сяло, лясок; /a/ замість /o/ — карова, паглянь, малада; характерне вживання дифтонгів, тверда вимова /ч/, /р/. Подібні та деякі інші особливості спостерігаються також у російськомовних селах Великописарівського району.*

Розрізняються говірки в російських поселеннях на Путивльщині. Про горюнів, центром традиції яких є с. Ліново, Нова Слобода, див. [4]. Мігуні — місцева назва жителів с. Бунякіно за характерне пом'якшення «м» перед «и» — *мі, уміваєтса*.

⁸Опис зимових обрядів та зразки пісень з Кролевеччини див. [16].

⁹Хоча у басейнах Ворскли та Сули весняно-літні жанри на карті позначені досить густо, вони представлені переважно поодинокими зразками (значну частину картографованих пісень взято з друкованих

джерел), тоді як у більшості сіл північних районів ці жанри часто побутують у кількох типових версіях.

¹⁰Про нестандартні композиції у весільних піснях Сумщини див. [3].

¹¹Розгляду модифікацій моделі < □ 53 > та їх локалізації на території Сумщини присвячена окрема розвідка автора: Гончаренко О. Весільні наспіви силаборитмічної моделі 5+3 на території Сумщини: мелоареалогія // Етномузика-4 — Львів (У друку)

¹²Кілька змішаних 1–2-рядкових версій з катеном < □ K53^{1–2} > трапилось у верхній течії Ворскли та у Шосткинському районі.

¹³Тут зустрічаються жниварські пісні однорядкової форми 557.

¹⁴Цей факт уточнює припущення І. Клименко, що форма < □ 43²; 446 > «належить лише прип'ятським поліщукам» [10: с. 143].

¹⁵Літерою Р (рефрен) позначено використання приспівних слів на зразок «ладо», «лялі» тощо.

¹⁶Характеристика та зональний поділ мовних діалектів у даний роботі базуються на результатах українських і російських досліджень [8; 20] та на власних спостереженнях автора.

¹⁷Детальніше див. 11: с. 137–138; 5.

1. Гиппиус Е. Проблемы ареального исследования традиционной русской песни в областях украинского и белорусского пограничья // Традиционное народное музыкальное искусство и современность: вопросы типологии. — М., 1982. — С. 5–13.

2. Гнідичъ П. Матеріали по народній словесності Полтавської губернії. Роменський уїзд. — В. 1 Пісні обрядовыя. — Полтава, 1915.

3. Гончаренко О. До питання про нестандартні композиційні утворення у весільних наспівах (мелоареалогічна розвідка на Сумському ґрунті) // Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти: Зб. наукових праць. — Вип.19 — Харків, 2007 — С.316-329.

4. Горелов В. Горюны // Материалы и исследования по этнографии русского населения Европейской части СССР. — М., 1960 — С. 267–286.

5. Гусев В., Марченко Ю. Календарно-песенная культура Восточного Полесья (к проблеме межэтнических взаимосвязей) // Полісся: мова, культура, історія: Матер. Міжнар. конф. — К., 1995. — С. 343–348.

6. Дзвеніла пісня довкола Вольного міста. Народні традиції Великописарівщини (за матеріалами фольклорно-етнографічних досліджень) / упор. Н. Єфіменко, О. Гончаренко. — Суми, 2006.

7. Добрий вечір, Коляда (різдв'яно-новорічні свята Кролевеччини) / упор. Н. Єфіменко, О. Гончаренко. — Суми, 2000

8. Жилко Ф. Говори української мови. — К., 1959.

9. Карапата О. Лівобережний тип купальських пісень. Особливості будови та територіального роз-

- повсюдження: дипл. робота — Каф. муз. фольклористики НМАУ ім. П. Чайковського. — К., 2005.
10. Клименко І. Ритмоструктурна систематика весільних мелодій українсько-білоруського мелоареалу // Проблеми етномузикології. — К., 2004. — В. 2. — С. 135—165.
11. Коропниченко Г. Перехідна зона як об'єкт мелогеографії // Проблеми етномузикології. — К., 1998. — В. 1. — С. 137—166.
12. Котельникова О. Шестидольна ритмоформула у весільних піснях українського Посейм'я: дипл. робота. — Каф. муз. фольклористики НМАУ ім. П. Чайковського. — К., 2006.
13. Обрядові пісні Слобожанщини (Сумський регіон) / Фольклорні записи та упорядкування В. Дубравіна. — Суми, 2005.
14. Пісні Сумщини / Фольклорні записи В. Дубравіна. — К., 1989.
15. Пісні однієї родини / Фольклорні записи В. Дубравіна. — К., 1988.
16. Просили батько і мати, і ми просимо (опис народного весільного обряду Кролевеччини) / упор. Єфіменко Н., Гончаренко О. — Суми, 2001
17. П'ятченко С. До народних джерел Сумщини (навч. посібник). — Суми, 2004.
18. Савельєва Н. Региональная стилистика русской народной музыки. Русско-белорусско-украинское пограничье. — М., 2005.
19. Свята та обряди Роменського району / упор. Коршак Т., Овчаренко Г. — Суми, 2000.
20. Чижикова Л. Русско-украинское пограничье: история и судьбы традиционно-бытовой культуры. — М., 1988.

Джерела музичних прикладів.

1. Архів Сумського ОЦНТ: записи Т. Коршак — № 9, 10; О. Гончаренко, Н. Єфіменко — № 1, 2, 5, 6, 8, 11.
  2. Фоноархів автора: польові записи О. Гончаренко — № 3, 4, 7.
- Всі нотації виконано автором статті.

In the traditional song culture in the north-east of Ukraine (modern Sumska region) many contrast local styles were formed. The author of the article created maps of calendar and ritual genres and wedding rhythmical types, she described musical dialects, explicated areas of their localization, defined lines of dissociation or diffusive zones of styles crossing.